

4. Кошелев В. Кризис современной цивилизации и историческая наука / В. Кошелев // Слов'янські культури в європейській цивілізації. До 60-річчя д-ра іст. наук, проф. Алексеева Юрія Миколайовича / відп. ред. В. І. Наумко. — К.: КіСУ, 2001. — С. 160—164.
5. Фихте И. Г. Несколько лекций о назначении учебного / И. Г. Фихте // Фихте И. Г. Соч. : в 2 т. — СПб.: Мифрил, 1993. — Т. 2. — С. 7—64.
6. Ackroyd P. Dan Leno and the Limehouse Golem / Peter Ackroyd. — L.: Minerva, 1995. — 282 p.
7. Ackroyd P. The House of Doctor Dee / Peter Ackroyd. — L.: Penguin Books, 1994. — 277 p.
8. Byatt A. S. Angels & Insects / Antonia Susan Byatt. — L.: Vintage, 1995. — 292 p.
9. Byatt A. S. Possession. A Romance / Antonia Susan Byatt. — L.: Vintage, 1991. — 511 p.
10. Chapman R. The Victorian Debate: English Literature and Society / Raymond Chapman. — L.: Weinfeld and Nicolson, 1968. — 377 p.
11. Henderson H. The Victorian Age / Heather Henderson, William Sharpe // The Longman Anthology of British Literature; gen. ed. D. Damrosch. — New York etc.: Longman, 2003. — Vol. 2B. — P. 1009—1031.
12. Huxley T. H. From Evolution and Ethics. From Prolegomena: Man's War with Nature / T. H. Huxley // The Longman Anthology of British Literature; gen. ed. D. Damrosch. — New York etc.: Longman, 2003. — Vol. 2B. — P. 1294—1300.
13. Kelly D. R. Faces of History: Historical Inquiry from Herodotus to Herder / D. R. Kelly. — New Haven: L.: Yale University Press, 1998. — 340 p.
14. Swift G. Waterland / Graham Swift. — L.: Picador, 1984. — 310 p.
15. Tremain R. Restoration: a Novel of 17-th Century England / Rose Tremain. — New York etc.: Penguin books, 1991. — 371 p.
16. Winterson J. Sexing the Cherry / Jeanette Winterson. — L.: Vintage, 2001. — 144 p.

Н. А. СИЗОНЕНКО

РЕВИЗИЯ ДОКТРИНЫ ПРОГРЕССА В ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОЙ МЕТАЛИТЕРАТУРЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

В статье исследуется, каким образом в историографической металитературе Великобритании 1890–1990 гг. происходит пересмотр и развенчивание одного из основных метанаративов современности – идеи прогресса. Избранные для анализа романы центрируются на наиболее популярных эпохах британской истории – Возрождении, когда сформировалась доктрина поступательного движения, и викторианстве, когда позитивизм, культ научного познания и технические достижения утвердили эту идею как «рабочую веру» западной цивилизации.

Ключевые слова: прогресс, эволюция, историографическая металитература.

N. SYZONENKO

REVISION OF THE CONCEPT OF PROGRESS IN BRITISH HISTORIOGRAPHIC METAFICTION

The article is aimed at defining the transformation of the doctrine of progress in textual space British historiographic metafiction of 1980s–1990s. The research relies on exploring the set of novels written by P. Ackroyd, A. S. Byatt, R. Tremain and J. Winterson which are devoted to Renaissance and Victorian periods in the history of Great Britain. The novels provide material for re-thinking the concept. The re-writing is achieved with the help of postmodern irony, epistemological indeterminacy and doubts in common beliefs.

Key words: historiographic metafiction, evolution, progress.

Стаття надійшла до редколегії 23.11.2013 р.

УДК 82-343:299.18:82-1

Ю. Ф. СОЛОМАХІНА

ВІРУВАННЯ ДАВНІХ СЛОВ'ЯН ЯК ДЖЕРЕЛО ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ)

У статті розглядаються особливості використання елементів слов'янської міфології у творчості поетів Празької школи. Аналізуються впливи язичницьких вірувань та національної фольклорної традиції на формування поетичного світогляду пражан. З'ясовуються форми трансформації язичницьких культів та специфіка переосмислення слов'янських релігійних констант.

Ключові слова: міфологія, національна традиція, язичництво, міфопростір, Празька школа.

Проблема, чому автор звертається до язичницьких вірувань, є актуальною з огляду на процеси, що відбуваються у модерному літературотворенні та літературознавстві, де не останню, а, часом, провідну роль відіграє мі-

фологічний струмінь та конструювання міфопросторів. Дослідженням міфопростору в літературному творі займалися зарубіжні науковці: М. Ласло-Куцюк («Боги світла і боги темряви», «Вогонь і слово»), Дж. Фрезер

(«Золота гілка: Дослідження магії та релігії», «Фольклор у «Старому Завіті»), Г. Башляр («Психоаналіз вогню»), О. Робінсон («Сонячна символіка у «Слові о полку Ігоревім»). У 90-х рр. ХХ ст. з'являються наукові розвідки Н. Молотаєвої («Міфопростір художнього тексту»), Т. Мейзерської («Проблеми індивідуальної міфології та міфотворчості»), В. Давидюка («Первісна міфологія в українському фольклорі»), Г. Грабовича («Поет як міфотворець: Семантика символів у творчості Тараса Шевченка»).

З'ясування впливу традиції слов'янської міфології на творчість представників Празької школи є основним завданням нашої статті. У ході дослідження розглянемо, чому поети вдавалися до трансформації язичницьких культів та за допомогою яких художньо-виражальних засобів відбувається переосмислення слов'янського релігійного набутку.

У контексті наукової розвідки нас буде цікавити така міфопоетична система твору, коли автор використовує алюзії, ремінісценції, міфологічні елементи чи паралелі, які не є елементами сюжету, але формують у тексті міфопоетичний комплекс.

Ще перші інтерпретатори творчості представників Празької школи відзначали посилену увагу до історичного, як не лише до минулих епох, але й континуальної, цілісної картини національного буття. Науковці А. Дністровий та О. Астаф'єв вважають, що з'ясування інтелектуальних ідеалів та переконань пражан важливе хоча б із тієї причини, що достатньо повнокровно відображує творчу, ідейну чи навіть ідеологічну атмосферу, в якій працювали митці. [7]. Їх естетика, на думку дослідників, тяжіє до ідеалізації дійсності, для них реальним є не зовнішній світ (матерія, простір, час), а світова «воля», вічні форми речей, мистецтво ж виступає лише засобом споглядання, прозріння ідей-форм [7]. Естетична платформа поетів Празької школи була дотичною до ідеологічного характеру мислення, а їхня творча практика вбирала провідні політичні, культурологічні, філософські ідеї, які породжував європейський інтелект. Проблему духовних основ національної літератури, зокрема в еміграції Т. Салига пропонує розв'язувати у взаємозв'язку різних світоглядних та мистецьких утворень і спрямувань. Науковець вказує на спільне між язичництвом та

ідейними, суспільно-політичними та літературними рухами ХХ ст.

Історія в поезії пражан набуває обрисів глибокого переосмислення і, власне, перестає бути історією як об'єктивною реальністю, миnulим із чіткими просторово-часовими обрисами. Подібне ставлення до історії позначають як історіософізм, або ж, метаісторія. Історіософізм, особливий тип філософського, культурологічного, художнього мислення, має давнє походження, і в цьому сенсі поети Празької школи є продовжувачами унікальної інтелектуальної традиції [7].

Системний аналіз специфіки інтерпретації репрезентантами Празької школи народознавчих джерел в межах короткої статті є неможливим. Відтак, спробуємо локально осмислити проблему історіософічності у творчості пражан, що пов'язана безпосередньо із язичницькими віруваннями та фольклорною національною традицією. У статті звертаємо увагу на особливості поетичного світогляду О. Лятуринської, О. Стефановича, Ю. Дарагана, А. Гарасевича, О. Ольжича.

Пражанку О. Лятуринську, за словами Уласа Самчука, можна по праву вважати «поеткою зі справжньої Божої ласки, призначеної лише вибранцям...». Діаспоріанин згадував про неї наступне: «Її світ десь там далеко. Коли я дивився в її пивні очі, іронічно примружені, було видно, що їй не легко розстатися з Перунами, волхвами, мечами, чаклунами...Вона втратила хутір, родину, слух, можливість жити на землі предків, але вона набула ореол борця, який століттями стояв і буде стояти на сторожі найбільшої правди всіх правд, яким є Земля Предків...Яку ми звемо мелодійним звучним ім'ям – Україна» [3].

Мистецький доробок О. Лятуринської пройнятий слов'янським духом. Вона вільно почувалась у сивій давнині та невимушено відтворювала її дух. Ця майстерність трансформувалась у збірках «Гусла» та «Княжа емаль» [1]. Поетка у ліриці вдається до використання та творчого інтерпретування Сварога, Дажбога, Перуна, Карни, Жлі та ін. За зізнаннями О. Лятуринської, своєю любов'ю до старовини, народних обрядів і звичаїв вона «завдячує матері і бабусі» [9, 607], від яких увібрала ці скарби. У статті «Міфологічна колядка і міф» пражанка образно переповіла

легенду про Білобога, що асоціювався у неї з сонцем та світлом. «Бог» Оксани Лятуринської – язичницький, емоційний; а злитися з природою, на її глибоке переконання, це значить розщепитися у затьмареному колориті та поганській традиції [7].

У поезії, не менш талановитого пражанина, О. Стефановича, протистояння добра і зла, життя і смерті, гармонії і хаосу знайшло опозиційний вияв: «Білий – світлеє горне, / Чорний – темне верга». Боги-антиподи як «символи сутності буття; єдності й боротьби протилежностей» [9, 14]; репрезентували зіткнення земних і потойбічних сил, захисних та руйнівних. Релігійність Стефановича виявляється своєрідним «двоєвір'ям», в якому християнські мотиви поєднуються з язичництвом.

Поетичний стиль О. Стефановича виразно маркований ремінісценціями на міфи давніх слов'ян про тварин – Божеств. Цей художній елемент присутній у вірші «Сокіл». Автор ніби згадує міф про Сокіл-Рід та свідомо провокує язичницьку пам'ять читача, але разом з тим письменник творчо трансформує поганські константи: «Сокіл літа високо, / Сонцю і бурі січі / Острє соколе око / Дивиться просто в вічі» [12].

Сюрреально-міфологічною картиною характеризується поезія «Возстала і лик закрила», де простежуються яскраві образи природи з діями та рухами людини. Ці міфофантоми оживають завдяки ускладненому та багатшаровому метафоричному комплексу з виразними язичницькими вкрапленнями.

Мистецькі надбання пражанина А. Гарасевича не набули широкого висвітлення у літературно-критичних працях та становлять цінний матеріал для аналізу та опису міфопоетичної мотивної структури й героїв (характерів), їх поетичного втілення тощо. Перш за все, нас цікавлять особливості художньої реалізації анімістичних вірувань давніх слов'ян у віршованому доробку автора, зокрема прийоми персоніфікації, антропоморфізації, оживлення образів природи та концепт анімідуші, реалізовані в поезіях «Дуб», «У лісі», «Я не сам» тощо.

Захопившись романтикою міфічного, далекого та вершинного, А. Гарасевич у вірші «Гості» зображує слов'янську легенду, коли щоранку відчиняється небесна брама та схо-

дить сонце, а ввечері замикається і ховає його (словник символів О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко). Пражанин наділяє душею сили природи, підкреслює їх могутність та здатність керувати матеріальним світом людини: *Тополі зодяга в бархати... / Яка нечувана шана: / Червоне сонце йде до хати / З чарками хмільного вина* [5, 39].

Культ того, що І. Огієнко називав «природопоклонством», у творах А. Гарасевича реалізувався своєрідно – як художнє втілення зв'язків язичника зі світом. Митець поетизує народні уявлення про світ тотемів – птахів, тварин, рослин, наділяє їх анімою. Виразно проглядається світоглядна концепція письменника з позиції трансформації у ліриці міфологічно-фольклорного. Це дає право говорити про виявлення в поезії А. Гарасевича своєрідної міфогенної індивідуально-авторської поетики.

Ю. Дараган одним із перших українських митців в еміграції звернув увагу на призабуті старокиївські сторінки. Творчість письменника становить своєрідний синтез архаїчних пластів язичницького світосприйняття. Пражанин віднайшов у далекій минувшині першооснови морально-психологічних витоків народної самототожності. Сварог, Перун, Вольга, Святогор витворюють у ліриці поета легендарно-міфологічне тло обстоюваної ним України.

Ю. Дараган вдається до осмислення історичного досвіду слов'ян, зображення історичних періодів та постатей, що втілюють етапи національного розвитку. У канві його поетичних збірок відчутна філософія боротьби, язичництво, прагнення до дії. Митець модифікує релігійні культури, що акумулюють давні уявлення, специфічний спосіб буття (поезії «Ти снівсь колись прапращуру мойому», «То я та вітер в дикім полі», «Ольга», «Вечір», «Ти» та ін.).

Як стверджує В. Базилевський, Ю. Дараган, володів вродженим чуттям «дідизни». Цим пояснюється легкість його занурень: минуле осучаснюється і водночас залишається минулим. Митець входив у княжу історію, як в обжиту оселю, започаткувавши імпресіоністичну історіософію [2]. Це вміння було розвинене та поетично реалізоване у поезії «Ольга»: «Чолом...Шаліють гнів і муки... // Пекучі сльози вам – чолом!.. // В розпуці зало-

мила руки // Ти над захмареним чолом..., // Як увити дійсність втрати? // Роздерли Ігоря раби...» [6, 22].

Вплив лірики Ю. Дарагана на творчість Олега Ольжича є очевидним. Між Ольжичем і автором «Сагайдака» далеко більше схожого, ніж це здається на перший погляд. Збірка Ю. Дарагана починається переспівом мотивів зі «Слова про Ігорів похід»: напувати (кривавим) вином печеніга в степах, слава, стріли, лицарський бій. Перший рядок збігається з одним із улюблених прийомів Ольжича: «Ти снівсь колись прапращуру мойому...». І в О. Ольжича сучасники поринають у минуле, уві сні повертаючись до глибин пам'яті, неначе в пошуках джерел юнгівських архетипів [4]. О. Ольжич запозичив свій псевдонім від імені давньоруського князя – Олега. Як писав Олекса Стефанович: «Ця князька була на нім кольчуга, / Великий, староруський ще Господь / Провадив українську його лодь — / І твердла, і росла його потуга» [8, 26].

Образи героїв Олега Ольжича узяті з найдавніших часів людської історії, вони традиційні, якщо йдеться про суспільні ролі. Чоловіки є лицарями, мисливцями, священиками, жінки – дружинами, коханками, матерями. Такі герої показані під час бою, у поході. У поезії «Змій» ліричний герой чинить опір містичній Королівні та говорить: «*Не вступлюсь! Туди на бій розпучливий, / Безголовим впасти від коня! / Сім голів я маю надокучливий, / Та єдине серце маю я*».

Діапазон художніх образів широкий: вони – «трагічні оптимісти», навіть коли доля прирікає їх на загибель («Ольбієць», «Триптих»). Основні риси цих героїв – рішучість, вірність, відвага, здатність до самопожертви [4].

Сучасність окреслена у поезії Ольжича сірим кольором (дощі, імла, болото). Буря символізує боротьбу, важкий період у житті героя(-їв). Вода як стихія пов'язана з жіноцтвом, негативні риси жіночої статі втілені у форми мінливих хмар та примхливого моря. Поет закликає подолати теперішні кволість і хаос із метою прискорити прихід нового циклу. Теперішність – лише міст між минулим і майбутнім, а поет – анонімний чернець, який передає духовні скарби від покоління до покоління. Так само і звиятжний воїн долає простір, а сам лише підвладний часові; асимілюю-

чи нові землі, Ольжичів переможець творить нові культурні якості, зв'язує своєю особою різні типи цивілізації.

Празька школа поетів в українській літературі – феномен, який не має аналогів у світовій літературі ХХ століття, оскільки безпосередньо пов'язаний із процесами національного становлення. Митці вводять слов'янський міф у соціальний контекст, наділяючи міфологеми тогочасними реаліями. У літературних творах знайшли втілення народні ідеали та сподівання. Образність і художня символіка слов'янської міфології створили багату й неповторну поетичну спадщину. Письменники поринали у світ богів та демонів, подеколи їх осучаснювали, а інколи цілком традиційно підходили до зображення язичницьких ідеалів. На підсвідомому рівні вони витворили образи слов'янських богів, вдаючись до найрізноманітніших художніх засобів («слов'янські» епітети, порівняння, метафоричні звороти, персоніфікація, антропоморфізм та ін.).

Список використаної літератури

1. Базилевський В. Ю. Оксана Лятуринська (1902—1970). З найяскравіших жон руських... [Електронний ресурс] / В. Ю. Базилевський. — Режим доступу : <http://www.slovoprosvity.org>.
2. Базилевський В. Ю. Дараган: свята неправда поезії [Електронний ресурс] / В. Ю. Базилевський. — Режим доступу : <http://slovoprosvity.org>.
3. Бризгун-Соколик О. Оксана Лятуринська [Електронний ресурс] / О. Бризгун-Соколик. — Режим доступу : http://gallus.lunarfiffic.com/~unwla0/ourlife/pdf/Our_Life_2006-01.pdf.
4. Вонторський А. Ю. Образ світу в поезії Олега Ольжича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10. 01. 01 «Українська література» / Андрій Юзефович Вонторський. — Л., 2002. — 20 с.
5. Гарасевич А. До вершин. Зібрані поезії / А. Гарасевич. — Нью-Йорк : Молоде життя, 1959. — 126 с.
6. Дараган Ю. Сагайдак / Ю. Дараган. — Прага : Український громадський видавничий фонд, 1925. — 64 с.
7. Дністровий А. Поети і воїни прийдешнього: феномен творчості «пражан» [Електронний ресурс] / А. Дністровий, О. Астаф'єв. — Режим доступу : www.virchi.narod.ru.
8. Жулинський М. Олег Ольжич і Олена Теліга : Нариси про життя і творчість. Вибрані твори / М. Жулинський. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. — 144 с.
9. Лятуринська О. Зібрані твори / О. Лятуринська. — Торонто : Видання Організації Українок Канади, 1983. — 813 с.
10. Маланюк Є. Передмова до збірки О. Лятуринської «Княжа емаль» / Є. Маланюк. — Нью-Йорк — Торонто, 1955. — С. 7.
11. Словник символів / за заг. ред. О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко]. — К. : Народознавство, 1997. — 177 с.

12. Стефанович О. Поезії [Електронний ресурс] / О. Стефанович. — Режим доступу : www.poetrycub.com.ua
13. Федотова Т. В. Міфологеми вогню та сонця в українській літературі : інтерпретаційні моделі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фі-

- лол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Тетяна Володимирівна Федотова. — К., 2005.
14. Фрис І. Неоміфологізм у слов'янських літературах ХХ ст. / І. Фрис // Проблеми слов'янознавства. — Вип. 56. — 2007. — С. 228—236.

Ю. Ф. СОЛОМАХИНА

ВЕРОВАНИЯ ДРЕВНИХ СЛАВЯН КАК ИСТОЧНИК ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА (НА ПРИМЕРЕ ПОЭТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ПРАЖСКОЙ ШКОЛЫ)

В статье рассматриваются особенности использования элементов славянской мифологии представителями Пражской школы. Анализируется влияние языческих верований и национальной фольклорной традиции на формирование поэтического мировоззрения писателей. Устанавливаются формы трансформации языческих культов и специфика переосмысления славянского религиозного наследия.

Ключевые слова: мифология, национальная традиция, язычество, мифологическое пространство, Пражская школа.

JU. SOLOMAKHINA

BELIEF OF THE ANCIENT SLAVS AS SOURCE OF ART (AS A MODEL – LYRICS OF THE PRAGUE LITERARY SCHOOL)

The article describes the features of elements usage of Slavic mythology in the poetry of the representatives of the Prague School. The author analyzes the influence of pagan beliefs and national folk tradition on the formation of the poetic world of the writers. The transformation of pagan cults and what art tools are used to rethink the Slavic religious heritage were established in the article.

Key words: mythology, national folk tradition, paganism, mythological area of poetry, the Prague literary school.

Стаття надійшла до редколегії 1.03.2014 р.

УДК 812.82(1–87)

А. В. ТАРАРАК

ЕВРОПЕЙСКИЙ НАПОЛЕОНОВСКИЙ МИФ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ: МЕЖДУ СЛАВЯНОФИЛАМИ И ЗАПАДНИКАМИ

В статье проанализировано несколько примеров восприятия европейского наполеоновского мифа представителями разных умственных движений в России в середине XIX в. Показано, что понимание личности завоевателя в поэзии тесно связано с романтической эстетикой, которой присуща героизация Наполеона и осмысление его, как непобедимого и несокрушимого. Однако в отличие от поэзии русского романтизма, в стихах двух славянофилов смещается акцент: завоеватель побежден не силой рока, а силой православной веры и русского духа.

Ключевые слова: наполеоновский миф, мифологизация, славянофильство, западники.

Характеризуя особенности становления русского реализма В. С. Баевский писал: «Школа раннего русского реализма сложилась в младшей линии литературного процесса, при господстве романтического движения. В силу этого наш контрромантизм навсегда, до самого начала XX в. вобрал некоторые свойства романтизма: лиризм, человечность, стремление к идеалу. Русский реализм навсегда остался покрыт амальгамой романтизма» [1, 16]. Эта особенность русской литературы, никогда, по существу, не расстававшейся с романтическими тенденциями, отрази-

лась и в интерпретации европейского наполеоновского мифа. Еще до появления двух шедевров – «Преступления и наказания» Ф. М. Достоевского и «Войны и мира» Л. Н. Толстого – возникли умственные настроения, существенно изменившие отношение к Наполеону. Речь идет о славянофильстве и западничестве, в каждом из которых наполеоновский миф получил причудливые толкования. Цель данного исследования состоит в том, чтобы выявить в произведениях писателей, репутация которых прочно связана с двумя противоположными представле-